

Losgemaakt uit banden van de dood

Ledevaartkerk Chaam, 26 maart 2023, zondag Judica.

Ds. Sara Dondorp

Eerste Schriftlezing: Ezechiël 37:1-14

Tweede Schriftlezing: Johannes 11:1-4 en 17-44

Inleiding

We komen dichterbij Pasen en gaan eerst verder de diepte in. Het zijn verhalen over dood en leven die op het rooster staan. Deze zondag heet Judica: Doe mij recht! Die naam is ontleend aan Psalm 43. Doe mij recht, O God, bescherm mij tegen liefdeloos volk! In de beide schriftlezingen komen we vooral moedeloosheid tegen. Maar ook hoop tegen beter weten in, tegen alle verwachting in! In beide lezingen staan dood en leven scherp tegenover elkaar. De profetie van Ezechiël lezen we meestal tijdens de Paaswake, als één van de verhalen over opstanding uit de dood. De visioenen van Ezechiël zijn vaak volstrekt absurd. Zo ook deze. Maar er spreekt een ongelooflijk vertrouwen uit. Uit het Johannesevangelie lezen we vervolgens ook een opstandingsverhaal: over Jezus' vriend Lazarus. Maar eerst lezen we Ezechiël 37.

Overdenking

Gemeente van Jezus Christus,

De profeet ziet een visioen van een dal vol dorre doodsbeenderen. Het beeld doet me denken aan massagraven zoals bijvoorbeeld in de nieuwberichten over Oekraïne. Of langer geleden in Rwanda of Cambodja. Grote groepen mensen, die gereduceerd zijn tot knekels. Dieper is menselijke wanhoop bijna niet voor te stellen. Steeds nemen we ons voor dat dit nooit meer mag gebeuren. En toch gebeurt het opnieuw, niet ver van ons vandaan, in Oekraïne. Inmiddels zijn de meeste burgers uit het strijdtoneel weggevlucht. Maar vorig jaar bereikten ons de schokkende beelden over gewone mensen die zomaar de dood in waren gejaagd. En met alle bombardementen zijn burgers nog altijd slachtoffer. Docenten, marktkooplui, verpleegkundigen, burens, mantelzorgers... Mensen die hun bijdrage leverden aan de maatschappij. Zij dachten een toekomst voor zich te hebben en nu loopt het leven dood. Voor velen rest niets meer dan het graf. Dat is een onvoorstelbaar groot onrecht!

Doe mij recht! zingt de psalmist. Zend uw licht en uw waarheid! Maar is er nog licht als al het leven is gedoofd? Misschien is dat waar Ezechiëls visioen op inhaakt. Tegen dit soort onrecht stelt hij zich te weer. Gewone mensen wier leven is geknakt. Leven dat onmogelijk is gemaakt. Leven dat geëindigd is in een knekelveld. Dat is onrecht! Als al die mensen nu eens hun toekomst terug zouden krijgen? Het gaat immers niet over zomaar een verzameling botten, maar over de resten van bijvoorbeeld Valentina en Alexei, om twee willekeurige Oekraïense namen te noemen. Mensen met een naam en een familie. Mensen aan wie recht moet worden gedaan. Al was het maar voor de achterblijvers. De moedeloze nabestaanden. Wat voor toekomst is er in deze

puinhopen nog mogelijk? Volgens mij is het visioen van Ezechiël voor hen bedoeld. Het beeld van al die slachtoffers die weer tot leven komen, al die getroffenen die weer een toekomst krijgen, al was het alleen maar in de gedachten van hun familieleden. Luister, lijkt Ezechiël te zeggen, er is wél toekomst. Er is wél hoop, er is wél leven, er is wél rechtvaardigheid. Sta op uit je moedeloosheid en kom tot leven! We doen de doden recht door ze te blijven noemen, door aandacht te blijven vragen voor het onrecht van hun dood en door hun gedachtenis en hun leven te blijven koesteren. Zo kunnen we ze losmaken uit de banden van de dood. Als we ze vergeten, dan zijn ze pas echt dood! Ezechiël vertelt een verhaal over moed houden tegen beter weten in. Over het vooruitzicht van een heel nieuw begin, maar dan niet zonder mensen van weleer te vergeten. Zijn visioen gaat over toekomst én herstel van menswaardigheid.

Een prachtig voorbeeld over hoe menswaardigheid werkt hoorde ik Dirk de Wachter vertellen tijdens een interview.¹ Hij vertelde wat het hem als arts en psychiater deed om te ervaren wat het is om levensbedreigend ziek te zijn. Op de operatietafel, zei hij, was hij gereduceerd tot een homp vlees. Dat moet ook, zei hij, want het moet steriel. Daarna was er een verpleegkundige die hem aanraakte en die hem kwam vragen hoe het met hem ging. Dat brengt je terug in de menselijkheid, terug in het leven, terug in de waarachtigheid van het bestaan, zei hij. Het gaat om waarachtigheid en menselijkheid. In het visioen van Ezechiël krijgen de doden hun menselijkheid terug. Als ultiem teken van een nieuw begin, teken van een medicijn tegen de moedeloosheid.

Ook de evangelist Johannes kende diepe moedeloosheid. Waarschijnlijk stamt zijn geschrift uit ongeveer het jaar 90. De tempel van Jeruzalem is in het jaar 70 grondig verwoest. De Romeinen hebben wreed huisgehouden onder de bevolking. Van het Jeruzalem dat Jezus kende is weinig meer over. De Joden en de volgelingen van Jezus gaan deels een eigen weg. En allemaal worden ze vervolgd door de Romeinse machthebber. Hoe moet het nu verder? Is er nog toekomst? Is er nog leven? Misschien is het verhaal over Lazarus ook een verhaal van hoop zoals het visioen van Ezechiël dat generaties daarvoor was. Wat er precies in Betanië is gebeurd, is niet meer te achterhalen, wat we nog wel hebben is de zeggingskracht van het verhaal.

Dit verhaal gaat over Lazarus. In het Hebreeuws heet hij Eleazar. Zijn naam betekent 'God helpt' en waarschijnlijk is hij priester. Zijn Bijbelse naamgenoten zijn vrijwel allemaal priester. De zoon van Mozes' broer, priester Aäron, heette Eleazar. Hij trok met Jozua en heel het volk het beloofde land binnen. De eerste priester in het land Kanaän. In Jezus' tijd hadden priesters niet zo'n goede naam meer. Je zou kunnen zeggen dat het priesterschap was uitgehold. Nazaten van Eleazar hadden zich met Rome verbonden en brachten tweemaal per dag offers aan de Romeinse keizer. Zou het verhaal over Lazarus een dubbele bodem kunnen hebben en een verwijzing zijn naar het waarachtige priesterschap dat bij deze generatie priesters zo goed als dood was?²

¹ Interview met Dirk de Wachter, Khalid & Sophie, vrijdag 24 maart 2023.

² Voor deze uitleg, zie: Egbert Rooze en Paul de Witte, *De Messias en de macht van Rome*, Skandalon 2016, pag. 190.

Of Lazarus inderdaad priester was, vertelt het verhaal niet. Wel dat hij een zeer goede vriend was van Jezus en dat Jezus bijzonder aangedaan was door zijn dood. De rouw en het verdriet worden bijzonder menselijk beschreven. Jezus had een sterke, solidaire band met Lazarus en met zijn zusters Martha en Maria. Maar als Jezus in Bethanië aankomt, is Lazarus al vier dagen dood. Dat is dus voorbij de derde dag. In het Johannesevangelie is de derde dag de dag van ommekeer. Van de mogelijkheid van een nieuw begin. Dat begint al in Kana, in Johannes 2, die bruiloft op de derde dag. En nu is Jezus in Betanië. Die naam betekent 'huis van de arme'. Op deze plek doopte Johannes de Doper, de wegbereider.³ Een teken van nieuw begin aan het begin van het evangelie. Hier, halverwege het evangelie loopt het verhaal in Betanië dood. Althans, zo lijkt het. Hoop en wanhoop komen hier bij elkaar.

Lazarus rust, zegt Jezus tegen Maria in het stuk wat we oversloegen. Het lijkt een spraakverwarring tussen slaap en dood. In deze wereldorde is Lazarus gestorven. Zoals in deze wereldorde de tempel is verwoest en heel veel mensen zijn gesneuveld. Daar verander je niets aan. Dat is de harde werkelijkheid. Maar in Messiaans perspectief heeft de dood niet het laatste woord. Als het gaat over dood en leven, klinkt Ezechiëls visioen mee. De dood heeft niet het laatste woord bij de Levende God. In de Messiaanse traditie wordt aan allen recht gedaan. Lazarus of Eleazar: zijn naam staat symbool voor een priestertraditie op een doodlopende weg. Tegelijk is hij een vriend met wie Jezus zich solidair toont. Hij lijkt een nieuwe weg in te kunnen slaan, een nieuwe toekomst in. Niet vanuit verbondenheid met de Romeinse machthebbers, maar vanuit verbondenheid met het Messiaanse leven. Verbondenheid met zijn medemensen, zijn zussen en alle Joodse vrienden die bij zijn graf gekomen zijn. De weg van Lazarus loopt via medemenselijkheid.

Opnieuw denk ik aan een anekdote die Dirk de Wachter vertelde. In zijn ziekbed had hij soms psychotiserende ervaringen. Zelf vond hij dat nuttig, om dat ook eens te ervaren. Hoewel het ook confronterend en verwarrend was. Aan zijn ziekbed had hij bezoek gekregen van iemand die er niet was. Een gewaardeerde collega die heel concreet naast zijn bed zat en van wie hij wist dat deze al geruime tijd overleden was. Dus vroeg hij het op de man af: "Bent u gestorven?" "Jazeker, maar dat is geen probleem!", was het nuchtere antwoord. En even later was deze collega weg, verdwenen. Maar de ervaring bleef hangen. En misschien kan je zeggen dat voor Dirk de Wachter de band met deze collega nog zeer levend was. Hoe verwarrend het allemaal ook voelde op het moment zelf.

Lazarus is dood, maar het lijkt of dat geen probleem is. Jezus roept de Eeuwige aan en roept vervolgens Lazarus toe. Jezus roept hem letterlijk naar buiten. Kom uit het doodlopende bestaan! Je verwacht een groot feest omdat Lazarus weer leeft, maar dat staat er niet. Bijzonder opgewekt is het allemaal niet. Er staat alleen wat Jezus tegen de omstanders zegt: "Maak hem los en laat hem gaan!" Maak hem los uit de banden van de dood. Laat hem gaan uit het vastgelopen verleden. In het verhaal loopt Lazarus de harde grens van de dood over. Maar hoe zit dat met de spreekwoordelijke Valentina en Alexei? De vele doden in Oekraïne of waar dan ook,

³ Johannes 1:28.

blijven dood. En toch: Messiaans gesproken heeft de dood niet het laatste woord. Losgemaakt uit banden van de dood leven ze voort in herinnering. Wordt hen recht gedaan door het onrecht te blijven benoemen. Ze zijn niet in het niets verdwenen, maar ze blijven bestaan. Als herinnering en als aansporing om te blijven werken aan recht en rechtvaardigheid. Alsof ze de levenden toeroepen: "Doe mij recht!" Zo wijzen zij door hun dood heen naar de toekomst. De weg die Lazarus gaat, staat voor nieuwe toekomst. Tegen alle verwachting in, tegen banden van het verleden in. Hoop op een nieuwe, medemenselijke, messiaanse toekomst.
Amen